

РОЛЬ, СУТНІСТЬ Й ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Статтю присвячено визначенню ролі та сутності державного управління сферою корпоративних відносин через розгляд та аналіз шляхів, методів та завдань державної регуляторної політики. В статті показано що об'єктом корпоративного управління загалом є корпоративні права, однак вони не можуть існувати без корпорації як цілісного суб'єкта господарювання – юридичної особи. Або об'єктами корпоративного управління визнають суб'єктивні корпоративні права, тобто права на участь в управлінні корпоративним суб'єктом і отримання частки в його доході або частки його активів у разі реорганізації чи ліквідації. Автором досліджено природу виникнення корпоративних конфліктів та доведена необхідність державного регулювання та удосконалення корпоративного управління в нашій державі.

Ключові слова: державне регулювання; корпоративні відносини; суб'єкти та об'єкти корпоративних відносин; корпоративне право та корпоративні права; корпоративні конфлікти.

Постановка проблеми. Створення акціонерних товариств та впровадження в українській теорії та практиці поняття корпоративного управління зумовило необхідність формування цілісної системи методів державного регулювання у сфері корпоративних відносин. Для нинішньої практики господарювання в корпоративному секторі України характерним є перманентний перерозподіл власності, слабка мотивація менеджерів, традиційність механізмів управління, які не пристосовані до умов роботи корпорації (механізми ринку цінних паперів, процедури поглинання, банкрутства та інш.), одночасно з цим спостерігаються суттєві прогалини у законодавчому забезпеченні прав акціонерів та інвесторів, що у свою чергу призводить до корпоративних конфліктів. Отже, розвиток корпоративних відносин в сучасних умовах потребує виваженого й послідовного впливу з боку держави.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні питання корпоративного права досліджувались у роботах українських вчених В. І. Жабського, А. І. Церковної, В. Ю. Ярової, Н. Ю. Молчанової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. С. Щербина, М. П. Мальської. Особливості правового регулювання системи корпоративного управління в Україні аналізують О. М. Сафронова, О. Р. Кібенко, Г. В. Назарова. Державне регулювання корпоративного сектора крізь призму організаційно-управлінської бази функціонування корпорацій розглядають В. А. Євтушевський, А. С. Поважний, В. В. Холод. Дослідженням корпоративних конфліктів займалися М. М. Кудинова, А. О. Бобришев, Ю. Ю. Васильєва та інш. Утім, активність дискусій

навколо державного регулювання в корпоративному секторі не зменшується, й актуальність подальших досліджень не зникає.

Мета статті. Визначити роль, сутність і набір відповідних методів і засобів державного регулювання у сфері корпоративних відносин, з'ясувати доцільність і межі їх застосування відповідно до умов вітчизняної практики і окреслити необхідність державного управління цією сферою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Масова приватизація в Україні, трансформувала тисячі великих і середніх підприємств в акціонерні товариства, дала можливість мільйонам громадян стати власниками. Створення акціонерних товариств поклало початок розвитку корпоративної форми управління в Україні, обумовило появу корпоративного права та нової сфери відносин.

На сьогодні не існує однозначного визначення щодо поняття «корпоративне управління». Аналіз наукових досліджень показав, що це поняття розглядається з різних ракурсів, так одні науковці корпоративне управління визначають як процес, відповідно до якого корпорація представляє і обслуговує інтереси інвесторів; інші стверджують, що це процес встановлення балансу між економічними та соціальними цілями, між індивідуальними та суспільними інтересами; третя група досліджує корпоративне управління як комплекс механізмів, які дозволяють акціонерам (інвесторам) контролювати діяльність керівників (менеджерів) компанії і вирішувати проблеми які виникають з іншими групами впливу [1, с. 30].

Так, суб'єктами корпоративних відносин виступають:

1. Емітенти – в узькому значенні це – акціонерні товариства, в широкому – корпорації;
2. Акціонери, тобто інвестори;
3. Менеджери (керівники, які здійснюють управлінські функції в акціонерних товариствах) корпоративного підприємства;
4. Органи товариства (наглядова рада, ревізійна комісія, корпоративний секретар);
5. Держава в особі органів державної влади і місцевого самоврядування;
6. Кредитори та інші зацікавлені особи, які тим чи іншим способом втягуються в процес функціонування підприємства [2].

Об'єктом корпоративного управління загалом є корпоративні права [3], однак вони не можуть існувати без корпорації як цілісного суб'єкта господарювання – юридичної особи. Або [4, с. 17], об'єктами корпоративного управління визнають суб'єктивні корпоративні права, тобто права на участь в управлінні корпоративним суб'єктом і отримання частки в його доході або частки його активів у разі реорганізації чи ліквідації. У зв'язку з тим, що у нормативно-правовому просторі не дано чіткого визначення щодо об'єкта корпоративних відносин, автор пропонує власне тлумачення: в системі корпоративних відносин об'єктами виступають корпоративні права (акції, частки, паї статутного капіталу господарської організації), розмір яких визначає ступень участі їх власника в управлінні товариством, в отриманні доходу за результатами діяльності товариства, частки належних йому активів у разі реорганізації чи ліквідації товариства та інші права та правомочності, передбачені законодавством та статутними документами.

Корпоративне управління являє собою певну систему відносин між органами товариства, його акціонерами і будь-якими іншими третіми особами. Корпоративні відносини у свою чергу, це комплекс соціальних та правових зв'язків між суб'єктами:

- а) акціонерами (пайовиками) товариства;
- б) акціонерами, менеджерами та органами управління товариства;
- в) менеджерами;
- г) самими корпораціями (відносини в межах фінансово-промислових груп, відносини основного і дочірнього підприємства тощо);
- д) органами управління, менеджерами та кредиторами товариства (у тому числі їх представниками, об'єднаннями і спеціальними державними та іншими органами й організаціями, які реалізують компетенцію в разі фінансової неспроможності (реструктуризації) організації);
- е) органами управління, менеджерами та органами державної влади, що здійснюють функції антимонопольного регулювання, встановлюють порядок випуску та обігу цінних паперів корпорації;
- ж) усіма зазначеними особами та найманими працівниками (персоналом підприємства) та їх представниками.

Як видно з цього переліку, корпоративні відносини являють собою досить різноманітну групу суспільних

відносин. Вони містять елементи різноманітних за змістом відносин: господарсько-правових, цивільно-правових, зобов'язальних, майнових, фінансових, трудових, організаційних (власне управлінських) тощо. Сфера застосування цих відносин пов'язується не тільки із внутрішньогосподарською діяльністю компанії (взаємовідносинами між акціонерами (пайовиками), менеджерами та персоналом), але й поширюється на її стосунки із зовнішнім оточенням (іншими суб'єктами господарювання, органами державної влади). За цих обставин очевидно, що державне регулювання корпоративних відносин має носити комплексний характер, а методи такого регулювання мають бути достатньо різноманітними [5, с. 143].

Як свідчить практика, державне регулювання у сфері корпоративних відносин реалізується шляхом:

- ухвалення законодавчих та нормативних актів;
- встановлення правил і стандартів, контроль за їхнім виконанням.
- розробка норм і контроль за дотриманням антимонопольного законодавства України;
- система захисту прав власності інвесторів (акціонерів),
- контроль за дотриманням законодавчих норм при здійсненні основної діяльності з боку емітентів і професійних учасників ринку;
- контроль за оприлюдненням достовірної публічної інформації, яку дають емітенти;
- контроль за діяльністю корпорацій, як учасників ринку цінних паперів.

Отже, ми бачимо роль органів державної влади, як регулятора правового поля, в якому діють суб'єкти корпоративних відносин.

На сьогодні корпоративне право охоплює:

- законодавство, що регулює діяльність товариств в Україні (Цивільний кодекс України, Закон України «Про господарські товариства», Закон України «Про акціонерні товариства», антимонопольне законодавство);
- законодавство про приватизацію, яке регулює особливості діяльності товариств, створених в процесі приватизації (Закон України «Про приватизацію», Закон України «Про управління об'єктами державної власності» та ін.);
- законодавчу та нормативну базу, яка регулює здійснення операцій з цінними паперами та діяльність акціонерних товариств на фондовому ринку;
- законодавчу та нормативну базу, яка регулює ведення господарської діяльності (Господарський кодекс України, Податковий кодекс, Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та ін.).

Досліджуючи державне регулювання у сфері корпоративних відносин, сучасні науковці роблять акцент на першочерговості вирішенні наступних завдань [3]:

- підвищення інвестиційної привабливості України в результаті впровадження цивілізованих механізмів захисту інтересів інвесторів;
- зростання капіталізації акціонерних товариств;
- покращення доступу акціонерних товариств до ринків капіталу і зменшення витрат на його притягнення;
- покращення репутації компаній, їхніх директорів і менеджерів;

- спрощення системи управління корпоративними правами;
- захист акціонерних товариств від недоброякісного менеджменту шляхом контролю акціонерами всіх угод компанії, роблячи неможливим незаконне «виведення» коштів компанії через пов'язаних осіб, фіктивне банкрутство;
- захист акціонерів від розмивання їх пакетів акцій при чергових емісіях за допомогою законодавчих норм щодо викупу акцій;
- формування балансу між інтересами міноритарних і мажоритарних акціонерів;
- чітке формулювання прав акціонерів;
- протидія рейдерству через випуск акцій у бездокументарній формі; обов'язкове попереднє повідомлення від особи, яка хоче купити значний пакет акцій (10 % і вище);

- зменшення можливості підробки, фальсифікації резолюцій, протоколів зборів за рахунок обов'язкової наявності бюлетеня при голосуванні на зборах акціонерів; проведення зборів тільки за місцем знаходження підприємства.

Способами владного впливу на процеси розвитку корпоративного сектора з метою реалізації зазначених завдань є, на думку автора, методи державного регулювання корпоративних відносин. Виходячи з численності встановлених завдань, методи державного регулювання також характеризуються досить широким спектром владних повноважень. Скористаємось класифікацією методів [5, с. 144] за ознаками правової природи, характеру впливу, масштабу, засобів та характеру регулювання, що на думку автора є найбільш наглядно (табл. 1).

Таблиця 1

Методи державного регулювання корпоративних відносин в Україні

Ознака	Методи
Правова природа	<ul style="list-style-type: none"> • приватно-правові (автономних рішень, координації, рекомендацій); • публічно-правові (владних приписів)
Характер впливу	<ul style="list-style-type: none"> • безпосереднього впливу (застосування норм власне корпоративного законодавства); • опосередкованого впливу (застосування норм законодавства про приватизацію, корпоратизацію державних підприємств, оподаткування підприємств)
Масштаб регулювання	<ul style="list-style-type: none"> • централізованого регулювання (застосування імперативних норм); • децентралізованого регулювання (застосування диспозитивних норм); • змішаного регулювання (застосування імперативно-диспозитивних норм)
Засоби регулювання	<ul style="list-style-type: none"> • дозволу; • заборони; • зобов'язання
Характер регулювання	<ul style="list-style-type: none"> • дозвільний (отримання згоди уповноважених органів державної влади на створення холдингів, погодження умов застави й оренди майна компаніями з державною часткою в капіталі, створення їх дочірніх підприємств, філій і представництв); • забороняючий (заборона злиття або поглинання компаній у разі порушення вимог антимонопольного законодавства, заборона відчуження майна компаніями з державною часткою в капіталі); • зобов'язальний (зобов'язання компаній з державною часткою в капіталі щодо надання інформації для ведення реєстру державних корпоративних прав, моніторингу їх фінансово-економічного стану, аналізу виконання інвестиційних програм)

Як бачимо, запроваджені на сьогодні в нашій країні методи державного регулювання корпоративних відносин є достатньо різноманітними. Проте загострення корпоративних конфліктів у ряді провідних українських компаній свідчить, на думку автора, про недостатню ефективність застосування цих методів.

Корпоративні конфлікти в класичному розумінні – це протиставлення зацікавлених у суперечці сторін з питань, що регулюються корпоративним правом. Корпоративний конфлікт за своїми загрозами і наслідками для бізнесу завжди більш серйозний і має глибші наслідки ніж будь-який інший, господарський. Часом корпоративні конфлікти приймають загрозливі форми: силове захоплення підприємств, особисті погрози акціонерам і менеджерам, кримінальні позови [1, с. 30]. Дуже часто корпоративний конфлікт супроводжується порушенням норм і вимог законодавства і може привести до таких наслідків:

- порушення статуту або внутрішніх документів підприємства;
- позови його органам управління або по суті рішень, що ними приймаються;
- дострокове припинення повноважень органів управління, що діють;
- порушення або обмеженням прав акціонера або групи акціонерів;
- істотні зміни у складі акціонерів.

Найчастіше причиною конфлікту стають розбіжності в економічних питаннях. Ряд конфліктів за участю держави пов'язаний з проблемами суперечності сучасного законодавства. Науковці виділяються такі типи корпоративних конфліктів [6, с. 230]:

1. Ненавмисне порушення норм законодавства. Наслідки незнання або недотримання норм законодавства можуть бути досить відчутними для компанії. Наслідки «незнання» можуть бути найбільш катастрофічними:

від штрафних санкцій з боку контролюючих органів до багатомільйонних позовів за господарськими операціями; від визнання недійсними повноважень органів управління і генерального директора підприємства до повної втрати бізнесу.

2. Поглинання і витіснення (боротьба за владу). Поглинання як тип корпоративних конфліктів виникає внаслідок спроби потенційних акціонерів (сторонніх інвесторів) встановити контроль за підприємством. У разі витіснення відбувається процес недопущення групою акціонерів (частіше мажоритарною) небажаних учасників (частіше міноритарних акціонерів) до звітності організації й управління. Статистично цей тип конфліктів, згідно з дослідженнями західних науковців є лідируючим [7, с. 164].

3. Конфлікти з питання розподілу дивідендів і нерозподіленого прибутку («тактичні» конфлікти). Найчастіше дивідендна політика компанії, а також питання про способи використання нерозподіленого прибутку стають предметом суперечки. Великі акціонери, користуючись можливістю значно впливати на рішення, що приймаються, часто удаються до нечесних схем, засновуючи підставні організації або впливаючи на генерального директора. Великий акціонер часто забирає дохід від підконтрольного підприємства не через дивіденд, а через участь у фінансових потоках. (Сьогодні ще не знайдено ефективного методу, який стимулював би менеджерів компаній регулярно виплачувати дивіденди за результатами господарської діяльності компанії. Одним із стимулів може бути зниження податків на ту частину прибутків, яка йде на виплату дивідендів, у взаємозв'язку з іншими методами державного регулювання корпоративних стосунків).

4. Конфлікти з вищим менеджментом. Суперечки між акціонерами і менеджерами компанії виникають через питання ефективності управління організацією і сумлінного ведення справ менеджерами. Важливо, що великі керівники компаній часто є власниками акцій цієї компанії, так що конфлікти, що виникають між

ними, належать до перерахованих вище пунктів [8, с. 61]. Конкуренція. До цього вигляду відносяться конфлікти, мета яких – створення несприятливого іміджу або зниження конкурентоспроможності.

5. Корпоративний шантаж. Цей метод використовується найчастіше міноритарними акціонерами і пов'язаний із змушенням інших акціонерів до покупки акцій за завищеною ціною.

Корпоративні конфлікти приносять власникам і державі великий матеріальний і моральний збиток: це і зниження міжнародних рейтингів України, і скорочення обсягів зовнішніх інвестицій, і падіння обсягів виробництва, а в багатьох випадках банкрутство підприємств.

Висновки. Виходячи з викладеного вище, корпоративне управління – це складний процес, що являє собою комплекс взаємопов'язаних механізмів, він охоплює різні зацікавлені сторони корпоративних відносин, кожна із яких переслідує власні інтереси. Роль державного управління сферою корпоративних відносин в Україні сьогодні зводиться до державного регулювання правового поля, встановлення норм і правил за якими діють його суб'єкти та контролю за їх виконанням. Сутність державного регулювання у сфері корпоративних відносин, полягає у створенні системи організаційно-правових, економічних, мотиваційних, соціально-психологічних і управлінських відносин між суб'єктами корпоративних відносин, які шляхом здійснення своїх функцій і реалізації своїх інтересів приймають участь в діяльності компанії. Отже, необхідність державного управління сферою корпоративних відносин визначається необхідністю пошуку досконалої системи корпоративного управління, яка унеможливило б виникнення корпоративних конфліктів, сприятиме ефективності управління, підвищує інвестиційну привабливість та призводить до економічного зростання підприємства. На сьогодні цей пошук є одним із найпріоритетніших завдань держави на шляху до світових стандартів ринкових відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Церковная А. И. Влияние корпоративного управления на эффективность деятельности организации / А. И. Церковная, В. Ю. Яровая, Н. Ю. Молчанова // Сборник научных трудов «Вестник НТУ «ХПИ»: Технічний прогрес та ефективність виробництва № 58. – Вестник НТУ «ХПИ», 2010. – С. 29–34.
2. Мальська М. П. Корпоративне управління : [навч. посіб.] – 2012. [Електронний ресурс] / М. Мальська. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/15840720/menedzhment/korporativne_upravlinnya_-_malska_mr. – Назва з екрану.
3. Холод В. В. Корпоративне управління в Україні: характерні риси [Електронний ресурс] / В. В. Холод // Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/5_PNW_2010/Economics/59279.doc.htm. – Назва з екрану.
4. Жабський В. І. Корпоративні права держави як об'єкт корпоративних правовідносин / В. І. Жабський // Наше право. – 2013. – №10. – С. 16–22.
5. Сафронова О. М. Методи регулювання корпоративних відносин та особливості їх упровадження в Україні / О. М. Сафронова // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2012. – № 1. – С. 139–146.
6. Євтушевський В. А. Основи корпоративного управління : [навч. посіб.] / В. А. Євтушевський – К. : Знання-Прес, 2002. – 317 с.
7. Уайли Д. Корпоративне управління. Власники, директора і найомні працівники АТ / Д. Уайли. – М. : Джон Уайли енд Санз, 2010. – 240 с.
8. Кудинова М. М. Формирование системы корпоративного управления в Украине / М. М. Кудинова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Стратегія економічного розвитку України: тенденції, пріоритети, перспективи». – 2008. – № 754. – С. 58–63.

О. В. Кравцова,

магістрант Інститута державного управління
Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, г. Николаев, Україна

РОЛЬ, СУЩНОСТЬ И ОБЪЕКТИВНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В СФЕРЕ КОРПОРАТИВНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Статья посвящена определению роли и сущности государственного управления сферой корпоративных отношений через рассмотрение и анализ путей, методов и задач государственной регуляторной политики. В статье показано, что объектом корпоративного управления в целом есть корпоративные права, однако они не могут существовать без корпорации как целостного субъекта хозяйствования – юридического лица. Или объектами корпоративного управления признают субъективные корпоративные права, то есть права на участие в управлении корпоративным субъектом и получение доли в его доходе или доли его активов в случае реорганизации или ликвидации. Автором исследовано природу возникновения корпоративных конфликтов и доказана необходимость государственного регулирования и совершенствования корпоративного управления в нашем государстве. Автором исследованы природу возникновения корпоративных конфликтов и доказана необходимость государственного регулирования и совершенствования корпоративного управления в нашем государстве.

Ключевые слова: государственное регулирование; корпоративные отношения; субъекты и объекты корпоративных отношений; корпоративное право и корпоративные права; корпоративные конфликты.

О. Kravcova,

*Institute of public administration of State policy and management,
Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv, Ukraine*

ROLE SUMMARY AND OBJECTIVE NEED FOR PUBLIC ADMINISTRATION IN THE AREA OF CORPORATE RELATIONS IN UKRAINE

Article is devoted to defining the role and scope of government corporate relations through the review and analysis of the ways, methods and objectives of regulatory policy. The article shows that the object of corporate governance in general have corporate rights, but they can not exist without the corporation as an integrated business entity – a legal entity. Or objects of corporate governance recognize subjective corporate rights, ie the right to participate in the management of the corporate entity and receive a share of his income or the share of its assets in the event of reorganization or liquidation. The authors investigated the nature of corporate conflicts and proved the need for government regulation and improvement of corporate governance in our country.

Key words: government regulation; corporate relations; subjects and objects of corporate relations; corporate law and corporate rights; corporate conflicts.